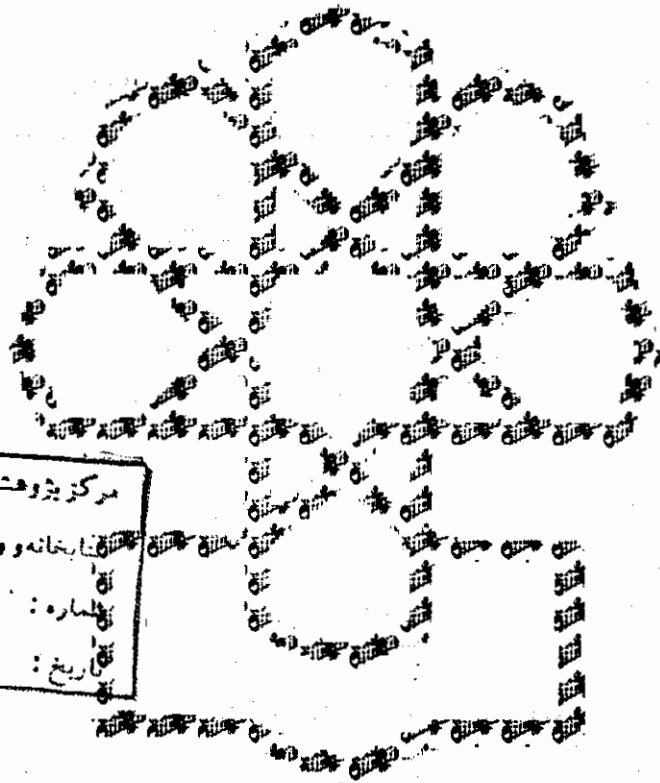

اهمیت روابط ایران و پاکستان

مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی
کتابخانه و واحد اسناد و اطلاع رسانی
شماره: ۷۲۵۷
تاریخ: ۱۴ / ۱۰ / ۷۲

معاونت پژوهشی
تیر ماه ۱۳۷۴

کار: دپارتمان بررسیهای سیاسی و اجتماعی
این گزارش به تقاضای جناب آقای پیش‌بین نماینده محترم
مردم بافت تهیه شده است.

کد گزارش: ۱۴۰۰۷۵۵

۱- جایگاه پاکستان در روابط خارجی ایران

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران به لحاظ ساختارهای جغرافیایی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و نیز گرایشهای اعتقادی و آرمانی در بین کشورهای جهان حالتی ویژه و منحصر به فرد دارد. بررسی روابط خارجی ایران از دو دیدگاه می‌تواند صورت بگیرد: ۱. آرمانگرایی؛ ۲. واقع‌گرایی. واقعیتی است که سیاست خارجی ایران پس از انقلاب اسلامی، آرمان‌گرا و آرمانی می‌باشد. (اما این با مکتب آرمانگرایی در روابط بین‌الملل متفاوت است.) ایران پس از انقلاب، در کنار داشتن آرمانهای خاص خود در سیاست خارجی، به عنوان یک دولت - ملت، در موارد متعددی واقع‌گرایانه عمل کرده است. بقای کشور و نظام در هسته اصلی تفکر و عمل سیاست خارجی ایران برجستگی خاصی دارد. برخی از کارشناسان امور ایران، سیاست خارجی این کشور پس از انقلاب را سیاست آرمانگرای واقع‌گرا توصیف کرده‌اند.

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در اشاره به آرمانها در بعد سیاست خارجی در اصل ۱۵۲ چنین

می‌گوید:

«سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اساس نفی هر گونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرتهای سلطه‌گر و ایجاد روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیر محارب استوار است.»

بنابراین از نظر آرمان و اهداف جمهوری اسلامی ایران در برقراری روابط خارجی خود نکات زیر را در نظر دارد: ۱. نفی هر گونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری؛ ۲. حفظ استقلال و تمامیت ارضی؛ ۳. دفاع از حقوق همه مسلمانان؛ ۴. عدم تعهد در برابر قدرتهای سلطه‌گر.

بر اساس اهداف فوق‌الذکر جمهوری اسلامی ایران در روابط خارجی خود، کشورهای مختلف را به چند گروه تقسیم می‌کند: ۱. کشورهای دشمن یا کشورهای سلطه‌طلب؛ ۲. کشورهای بیطرف؛ ۳. کشورهای دوست شامل سه گروه الف) کشورهای جهان سوم؛ ب) کشورهای غیرمتعهد؛ ج) کشورهای اسلامی (که ممکن است غیرمتعهد و جهان سوم هم باشند از این جهت روابط با این گروه از این کشورها از همه نزدیک‌تر است). از بعد واقع‌گرایی جمهوری اسلامی ایران در روابط خارجی علاوه بر آرمانهای فوق باید واقعیت ملموس و رفتارهای کشورهای مختلف را مد نظر قرار داده و بر اساس آنها به بررسی و تنظیم روابط خود بپردازد. در توجه به این واقعیات باید این نکات را مد نظر قرار دهیم که: ۱. اهمیت روابط جمهوری اسلامی ایران با یک کشور تا چه حد می‌باشد؟ بررسی ابعاد سیاسی، اقتصادی، ژئوپلیتیک، فرهنگی و... است که روابط را حائز اهمیت و یا غیر مهم می‌سازد؛ ۲. رفتار کشور در قبال ایران چگونه می‌باشد؟ ممکن است روابط با یک کشور برای جمهوری اسلامی ایران از ابعاد مختلف حائز اهمیت باشد ولی رفتار آن کشور در قبال ایران رفتار صلح‌جویانه نباشد و یا از رفتاری تهاجمی برخوردار باشد. در این صورت جمهوری اسلامی ایران ناچار است که در روابط خود با آن کشور تجدیدنظر نموده و چه بسا مجبور گردد که روابط خود را با آن کشور قطع نماید.

با توجه به مطالب فوق‌الذکر اکنون باید جایگاه روابط ایران با پاکستان را مشخص نماییم. از بعد آرمانی پاکستان کشور سلطه‌جویی نمی‌باشد به حفظ استقلال و تمامیت ارضی ایران احترام گذاشته و از

حقوق مسلمانان جهان دفاع می‌نماید و غیر متعهد می‌باشد. این کشور در گروه کشورهای دوست ایران در جهان سوم و در میان غیر متعهد ها و کشورهای اسلامی است. از بعد واقع‌گرایی نیز روابط جمهوری اسلامی ایران با این کشور حائز اهمیت می‌باشد که ابعاد مختلف اهمیت این روابط را در این مقاله توضیح می‌دهیم. از جهت دیگر رفتار این کشور با ایران تاکنون نه تنها صلح‌جویانه بوده و مخاصمت‌آمیز نمی‌باشد بلکه در بسیاری از موارد رفتار این کشور دلالت بر همکاری و مساعدت در زمینه‌های مختلف می‌باشد. اکنون که جایگاه پاکستان در روابط خارجی ایران مشخص گردید ضمن اشاره مختصری به تاریخچه تأسیس این کشور موقعیت ژئوپلیتیکی آن را تشریح نموده و سپس اهمیت روابط با پاکستان را از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۲- موقعیت ژئوپلیتیکی پاکستان

بیش از ۲۰۰ سال پیش کمپانی هند شرقی قدرت رسمی هندوستان را که در آن زمان شامل کشورهای هند و پاکستان و بنگلادش کنونی بود، به دست گرفت و این سلطه استعماری و غارتگرانه با سرکوبی و فشار تا زمان استقلال هند در ۱۹۴۷ ادامه یافت. در این سال مبارزات طولانی و خستگی‌ناپذیر مسلمانان و هندوان که به صورت جدی از سالهای پیش به رهبری «مهاتما گاندی» و دیگر رهبران ضد استعمار شروع شده بود، به نتیجه رسید و هندوستان استقلال خود را به دست آورد. استعمار انگلیس قبل از واگذاری استقلال هندوستان با ایجاد درگیری‌های فرقه‌ای میان مسلمین و هندوان زمینه جدایی پاکستان از هند را فراهم ساخت. با دامن زدن به اختلافات مذهبی و تحریک پیروان مذاهب علیه همدیگر بذر دشمنی و نفاق را کاشت. یک سال قبل از استقلال هند (در ۱۶ اوت، ۱۹۴۶) در یک درگیری خونین میان هندوان و مسلمانان قریب ۴۰ هزار نفر به خاک و خون کشیده شدند. دشمنی‌ها و کشتار بی‌رحمانه مسلم و هندو نسبت به یکدیگر، سرانجام تلاش انگلستان را جهت جدا ساختن پاکستان از هندوستان به ثمر رساند و حتی پاکستان یک روز زودتر از هندوستان تأسیس یافت. البته کسانی چون دانشمند و متفکر مسلمان مولانا «ابوالکلام آزاد» وزیر فرهنگ هند با اندیشه جدایی پاکستان از هند مخالفت ورزید ولی بالاخره جمهوری اسلامی پاکستان در ۱۴ ماه اوت، ۱۹۴۷ استقلال یافت. جدایی پاکستان از هند با توافق انگلیس و به نام اسلام صورت گرفت.

پس از اشاره‌ای مختصر به تاریخچه تأسیس پاکستان موقعیت این کشور را در منطقه تشریح می‌کنیم. پاکستان در جنوب آسیا واقع شده است. کل مساحت این کشور ۸۰۳۹۴۳ کیلومتر مربع است. طولانی‌ترین فاصله شمال شرقی تا جنوب غربی این سرزمین ۱۸۷۵ کیلومتر و جنوب شرقی تا شمال غربی آن ۱۰۰۶ کیلومتر است. این کشور روی هم رفته ۸۱۴ کیلومتر ساحل دارد.

اطراف پاکستان را از شمال و شمال غربی افغانستان، غرب ایران، از جنوب دریای عرب، از شرق هند و از شمال شرقی جمهوری خلق چین فرا گرفته است. مرز مشترک پاکستان با ایران ۸۳۰ کیلومتر، با افغانستان ۲۴۶۶ کیلومتر، با هند ۲۰۲۸ کیلومتر و با چین ۵۲۳ کیلومتر می‌باشد. دسترسی پاکستان به دریای آزاد باعث شده که خاک این کشور از دیرباز مورد طمع شوروی بود و پس از اشغال افغانستان، شوروی در نظر داشت از طریق پاکستان به آبهای گرم دسترسی پیدا نماید.

از نظر ایران اهمیت ژئوپلیتیکی پاکستان بدین جهات می‌باشد:

۱. مجاورت و همسایگی با ایران؛

۲. بین ایران و هند؛

۳. بین ایران و چین قرار دارد؛

۴. با افغانستان که همسایه دیگر ایران است، دارای مرز مشترک می باشد.

۳- اهمیت روابط از نظر سیاسی

قبل از انقلاب اسلامی، ایران بزرگترین و نیرومندترین حامی مادی و معنوی و سیاسی و نظامی پاکستان بود. از ابتدا استقلال این کشور را به رسمیت شناخت و در چند برهه حساس تاریخی حمایت علنی و عملی خود را از وحدت و تمامیت ارضی پاکستان نشان داد. پس از جنگ هند و پاکستان و تجزیه بنگلادش در ۱۹۷۱ دسیسه‌هایی برای تجزیه مجدد پاکستان خصوصاً در نواحی بلوچستان وجود داشت که با مساعدت و همراهی ایران این مشکلات برطرف گردید. واقعیت این است که کمکهای نظامی ایران به پاکستان در این موارد بسیار فراتر از چارچوب پیمان سنتو، بدان صورت که در عمل وجود داشت، رفت. پس از انقلاب اسلامی ایران اشغال افغانستان موقعیت جدیدی به پاکستان بخشید (که در بخشهای بعدی به آن اشاره می شود). به تدریج ایران توانست نظر پاکستان را جلب نموده و مناسبات میان دو کشور در زمینه‌های مختلف توسعه و گسترش یافت.

از آنجا که هر دو کشور در سیستم بین‌المللی نوین از کشورهای جهان سوم، غیرمتعهد و اسلامی می باشند، می توانند در جهت دستیابی به هدفهای خود همکاران مشترکی را در تمام زمینه‌ها انجام دهند از جمله در امور سیاسی منطقه‌ای و جهانی با معاضدت یکدیگر سریع‌تر به اهداف مشترک دست یابند. بعضی از موارد همکاری در زمینه‌های زیر می باشد:

۱. همکاری در سازمان ملل و پشتیبانی از نظرات یکدیگر؛

۲. همکاری در سازمان کنفرانس اسلامی؛

۳. همکاری در اجلاس کشورهای غیرمتعهد و حمایت از نظرات مشترک؛

۴. همکاری در سازمان اگو و حمایت از نظرات مشترک؛

۵. گسترش روابط سیاسی با کشورهای دوست مشترک و حمایت از آنها در صحنه بین‌المللی؛

۶. تحدید روابط با کشورهای دشمن مشترک و برخورد مناسب با آنها؛

۷. تبادل نظرات برای حل و فصل اختلافات منطقه‌ای و جهانی.

اهمیت روابط با کشوری اسلامی

همچنانکه اشاره کردیم پاکستان در پی داعیه اسلامی بودن از هند جدا شد و به عنوان کشوری مستقل تأسیس گردید. این کشور اولین جمهوری اسلامی می باشد. جمعیت بیش از صد میلیون این کشور در جهان قابل توجه می باشد. در طول تاریخ کوتاه مدت این کشور همواره به دلیل علاقمندی مردم مسلمان خود مدافع اسلام در صحنه جهانی بوده است. یکی از اختلافات اصلی پاکستان با هند از بدو تأسیس در زمینه جدایی کشمیر از پاکستان می باشد که پاکستان ادعا می کند از آنجا که اکثریت سکنه کشمیر را مسلمانان

تشکیل می دهد این ایالت باید به پاکستان داده می شد. سه جنگ اصلی این کشور با هند نیز در این زمینه بوده است. بنابراین پاکستان خود را مدافع حقوق از دست رفته کشمیران نیز می داند و سعی می کند در مجامع جهانی تا آنجا که می تواند این مسأله را مطرح و در جهت حل آن یا انتقال کشمیر به پاکستان اقدامی انجام دهد.

گرچه هیچگاه حکومت پاکستان صرفاً دینی و اسلامی نبوده اما به علایق و احساسات مردم در این زمینه تا حدود زیادی بر حسب ظاهر مقرون به آن بوده است. بخش اعظم مسلمانان این کشور سنی حنفی هستند و اقلیت معتنابهی از مسلمانان این کشور نیز شیعه می باشند. درگیری های مذهبی میان گروه های مختلف مذهبی یکی از مشکلاتی است که دولتهای مختلف پاکستان با آن مواجه می باشند. البته ناگفته نماند که این مسأله موجب گردیده که دولتهای خارجی برای نفوذ در پاکستان از این موضوع استفاده کرده و هر یک با طرفداری از یک فرقه مذهبی و با تحریک آنان درگیری ها و بحرانهای داخلی را دامن زده و از این طریق به هدفهای خود دست یابد. شیعیان پاکستان نیز به چند گروه تقسیم می شوند که یک دسته از آنان به رهبری سید ساجد نقوی طرفدار ایران می باشند. حضور و نفوذ و هابیون با حمایت عربستان در این کشور نیز قابل ملاحظه می باشد.

به طور کلی می توان گفت مشخصه اسلامی بودن پاکستان روابط این کشور را با ایران نزدیکتر می کند. از جهت دیگر پاکستان از آن دسته از کشورهای اسلامی نیست که مخالف ایران باشد بلکه در بسیاری از موارد از مواضع جمهوری اسلامی ایران حمایت به عمل آورده است گرچه در مواردی نیز برخلاف این مواضع حرکت نموده است. ولی سیر کلی که این کشور در سیاست خارجی داشته است، به صورتی بوده که می توان از این کشور با تکیه به علائق مردم مسلمان آن در جهت هدفهای اسلامی در سیاست خارجی ایران انتظار همراهی و همکاری داشت گرچه در سایر موارد نیز (که در قسمتهای بعدی به آن اشاره می کنیم) می توان از معاضدت این کشور در صحنه بین المللی بهره برد. واقعیت این است که ما در پاکستان فاقد تشکیلاتی هستیم که بتوانیم از این زمینه به نفع اسلام و ایران سود جویم.

اهمیت روابط از نظر ژئوپلیتیکی

۱. حل بحران افغانستان

پس از پیروزی انقلاب اسلامی و شکل گیری خط و روندی مبنی بر مبارزه با امپریالیسم غرب در ایران، آرایش سیاسی منطقه تغییری اساسی پیدا کرد. قبل از انقلاب اسلامی در ۱۹۷۷ شوروی بخشهای مهمی از خاک افغانستان را اشغال نموده بود. مسائل افغانستان و ایران، اهمیت و موقعیت حساس و مهم پاکستان را برای امریکا آشکار ساخت. دولت امریکا با شکستن تحریم تسلیحاتی پاکستان که به بهانه دستیابی این کشور به دانش و تکنولوژی اتمی و اختلافات و جنگ میان هند و پاکستان به مورد اجرا گذاشته شده بود کمکهای نظامی را به این کشور از سر گرفت. این سیاست باعث تصویب وسیع ترین کمکهای امریکا به پاکستان و قرارداد دادن تسلیحاتی فراوان به این کشور شد تا جایی که بعد از ترکیه این کشور دومین کشوری بود که اجازه می یافت تا هواپیمایی ۲۰۱ را در داخل مونتاز نماید.

اما پس اضمحلال اتحاد جماهیر شوروی و عقب نشینی نیروهای این کشور از افغانستان، پاکستان

نیز اهمیت خود را در سیاستهای منطقه‌ای برای امریکا از دست داد و کمکهای وسیع این کشور به پاکستان به بهانه دستیابی آن به بمب اتمی قطع گردید. افغانستان نیز درگیر کشمکشها و درگیریهای گروهی داخلی شد و امریکا که در صدد بود تسلیحات و تجهیزات موجود مجاهدین که در زمان جنگ با شوروی از طرف امریکا تأمین گردیده بود، از بین برود بیش از پیش به جنگها و درگیریهای داخلی افغانستان دامن زد.

عدم ثبات در افغانستان به نفع کشورهای منطقه از جمله پاکستان و ایران نمی‌باشد. این دو کشور که هم مرز با افغانستان می‌باشند. به دنبال ثبات سیاسی در افغانستان هستند که پیش زمینه‌ای برای پیشرفت و توسعه منطقه است. از این جهت دو کشور ایران و پاکستان می‌توانند با همکاری و معاضدت یکدیگر در جهت حل مشکل افغانستان اقدامات اساسی به انجام برسانند گرچه در مواردی دو کشور با تکیه بر هدفهای خود هر یک به طور جداگانه به دنبال حل مسأله افغانستان بوده‌اند ولی موارد مختلف مذاکرات صلح مشخص ساخته است که بدون همراهی و مشارکت دو کشور ایران و پاکستان صلح پایدار و ثبات در افغانستان مستقر نمی‌شود. البته باید توجه داشت که منافع امریکا در جهت بی‌ثبات سازی منطقه می‌باشد تا از این طریق از پیشرفت و توسعه منطقه‌ای جلوگیری به عمل آورد، بدین جهت سعی می‌کند میان دو کشور پاکستان و ایران در حل این بحران تفرقه ایجاد نماید و پاکستان را ترغیب می‌نماید که با نفوذ خود به دنبال راه حلی بدون مشارکت با ایران برای این مسأله باشد، زیرا ایجاد ثبات در افغانستان از این جهت که بر سر راه پاکستان به آسیای مرکزی قرار دارد، برای این کشور حائز اهمیت می‌باشد. ایران در روابط خود با پاکستان باید بر منافع مشترک در حل مسأله افغانستان تکیه نماید و این کشور را متقاعد سازد که در صورت همکاری می‌تواند امنیت را به منطقه بازگرداند.

فتوای اخیر مهم رهبر جمهوری اسلامی ایران در زمینه حرام بودن جنگ در افغانستان روشن می‌سازد که جمهوری اسلامی ایران با توجه به امعان نظر به موارد فوق به دنبال ثبات در این کشور است.

۲. روابط با هند

جدایی پاکستان از شبه قاره هند به وسیله استعمار انگلیس به صورتی انجام گرفت که همواره زمینه‌های تنش و اختلاف در منطقه باقی بماند. این اختلافها زمینه بروز سه جنگ هند و پاکستان بوده است: ۱. در ابتدای تأسیس پاکستان در سال ۱۹۴۸ جنگی بین هند و پاکستان بر سر کشمیر صورت گرفت که مسأله به سازمان ملل متحد ارجاع شد و تاکنون لاینحل باقی مانده است؛ ۲. در سپتامبر ۱۹۶۵ که همزمان با قیام منطقه کشمیر علیه دولت هند بود، هند به پاکستان حمله کرد و پس از ۱۷ روز جنگ، مسأله به سازمان ملل متحد ارجاع شد و اعلامیه تاشکند بین دو کشور منعقد شد؛ ۳. در دسامبر ۱۹۷۱ جنگ بین هند و پاکستان بر سر ایالت شرقی پاکستان یعنی بنگال در گرفت که به علت بعد مسافت میان دو ایالت غربی و شرقی پاکستان، این کشور در جنگ شکست خورد و کشور مستقل بنگلادش تشکیل گردید.

این سه جنگ هر یک به نوعی با شکست پاکستان همراه بوده است بنابراین، این کشور بیش از پیش به این نکته توجه داشت تا آنجا که می‌تواند خود را از نظر نیروی نظامی و اسلحه و تجهیزات مدرن کند تا یارای مقابله با کشور هند را داشته باشد. درگیریهای مرزی و یا بحرانهای حاد میان دو کشور بطور مداوم از آن تاریخ تاکنون همچنان ادامه داشته است.

روند تنش زدایی در منطقه پس از جنگ سرد گرچه این تفکر را به وجود آورد که امکان حل و فصل

اختلافها را فراهم گشته است ولی تحولات نشان داد که این اختلافات ریشه‌ای به سرعت قابل حل نیستند. هند قدرت اقتصادی در منطقه آسیا می‌باشد که ایران نمی‌تواند به آن بی‌توجه بماند گسترش مناسبات ایران با هند نشان می‌دهد که سیاستمداران ایرانی به این نکته واقف هستند. پاکستان میان دو کشور حائل است و از ایران انتظار دارد که به مشکلات و مسائل کشور مسلمان پاکستان بیش از هند توجه داشته باشد ولی منافع ملی ایران ایجاب می‌کند که همکاریهای خود را با هند نیز گسترش و توسعه دهد. از این جهت کمک ایران به پاکستان و هند در حل و فصل اختلافها می‌تواند نه تنها راهگشای تنش‌زدایی در منطقه باشد بلکه از سرزمین پاکستان (منظور خطوط مواصلاتی این کشور) نیز در جهت توسعه روابط با هند استفاده به عمل آید. مشترکات و علائق ایران و هند در زمینه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی و نظامی به اندازه‌ای است که به خوبی ضرورت تسریع در روند حل و فصل اختلافات هند و پاکستان را آشکار می‌سازد. در بعضی موارد گسترش روابط نظیر توسعه مناسبات تجاری و احداث خط لوله گاز میان ایران و هند تنها از طریق حل و فصل اختلافات میان هند و پاکستان امکان دارد.

۳. روابط با چین

از آنجاکه دو کشور جمهوری اسلامی ایران و چین همواره در مقابله با ابرقدرتها سیاستهای مشابهی را اتخاذ کرده‌اند، پس از فروپاشی شوروی همکاری میان دو کشور اهمیت ویژه‌ای یافته است. ایران از این جهت که چین از نظر اقتصادی و نظامی قدرت مستقلی است می‌تواند از طریق ایجاد مناسبات گسترده‌تر در جهت اعمال سیاست مستقل خود در جهان از این کشور یاری جوید. از طرف دیگر، ایران نیز همواره به عنوان یک حلقه تعیین‌کننده در خاورمیانه برای چین اهمیت داشته است و از نظر استراتژیکی موقعیت ایران در مجاورت خلیج فارس (جنوب) و جمهوریهای آسیای مرکزی (شمال) قابل توجه می‌باشد. در این راستا پاکستان نیز هماهنگ با ایران عمل می‌نماید. این کشور از طرفی در پی جلب کمکهای ایران است و از طرف دیگر پاکستان و چین هر دو در گذشته در برابر دشمن قدیمی خود هند قرار داشتند و از این رو برای مقابله با این کشور با یکدیگر متحد شده بودند. گرچه همکاری استراتژیک میان پاکستان و چین از دیرباز وجود داشته است ولی پس از جنگ سرد این همکاری برای پاکستان از قوت و استحکام گذشته برخوردار نیست زیرا چین و هند تنش‌زدایی را در روابط خود در پیش گرفتند. پاکستان نیز در صدد است از طریق مسائل خود را با هند حل و فصل نماید و تا آنجا که می‌تواند از بروز برخورد نظامی جلوگیری نماید در این جهت ایران و چین می‌توانند:

۱. با همکاری مشترک به پاکستان کمک نمایند که اختلافات خود را با هند، از طریق مذاکره حل و

فصل نماید.

۲. با هماهنگی و همکاری پاکستان در ساختار نوین جهانی علاوه بر اینکه از تسلط قدرتی فرا

منطقه‌ای جلوگیری نمایند روند تنش‌زدایی در منطقه را امکان‌پذیر سازند.

۳. با پاکستان در زمینه‌های اقتصادی امکان مناسبات مشترک را فراهم نمایند و از تجارب چین

بهره‌مند شوند و در جهت رفع مشکلات اقتصادی و فنی گام اساسی بردارند. باید توجه داشت که چین در زمینه اقتصادی به دنبال کسب منافع خود با ژاپن و کره جنوبی در به دست آوردن بازارهای ایران رقابت می‌کند و بازار ایران برای چین با ارزش است.

۴. با همکاری پاکستان در زمینه مشترک به همکاری در آسیای مرکزی بپردازند. بنابراین پاکستان و ایران به عنوان دو کشور مسلمان که خواهان سلطه غرب نمی‌باشند در زمینه اداره نظام بین‌المللی دیدگاه مشترکی با چین دارند و بدین لحاظ از نوسانهای موجود در روابط چین و آمریکا می‌توانند به نفع خود بهره‌برداری نمایند. تکیه بر نقاط مشترک و حداکثر استفاده از آنها برای تحکیم روابط می‌تواند نقاط افتراق را کاهش دهد و همکاری استراتژیک سه کشور در نظام نوین بین‌المللی در جهت تغییر ساختار آن و جلوگیری از سلطه آمریکا بسیار مؤثر می‌باشد.

ملاحظات نظامی در روابط

همانطور که اشاره کردیم پاکستان از ابتدای تأسیس با جنگهای پی‌درپی با هند مواجه بود و موجودیت خود را از جانب هند مورد تهدید می‌داند. این درگیری به طور پراکنده هنوز هم ادامه دارد. این نگرانی سبب شده است که اکثر دولتمردان این کشور نظامی باشند و نظامیان در صحنه سیاسی نقش اساسی و فعالی را ایفا می‌کنند. خرید تجهیزات نظامی بخش عظیمی از بودجه این کشور را به خود اختصاص می‌دهد. آمریکا پس از اشغال افغانستان به وسیله شوروی، تحریم تسلیحاتی پاکستان را لغو نمود و این کشور با کمکهای آمریکا توانست ارتش را تقویت نماید. در این جهت ضیاء الحق، رئیس جمهوری وقت پاکستان با درک اوضاع آن زمان به تثبیت حاکمیت خود در داخل و تقویت ارتش اقدام کرد. وی با محور قرار دادن حمایت از مبارزان افغان در سیاست خارجی خود موجب سیل کمکهای مالی و سیاسی غرب و شیوخ خلیج فارس به ویژه عربستان سعودی گردید سیاست مدرنیزه کردن ارتش که در ارتباط با سیاستهای خارجی به ویژه همکاری نظامی با نیروهای واکنش سریع آمریکا بسیار مورد توجه بود در حدود نیمی از بودجه این کشور را به خود اختصاص داد و از طرف دیگر، در حدود ۱۵ میلیارد دلار بدهی خارجی را برای این کشور به ارمغان آورد. این کمکها پس از سقوط شوروی خروج نیروهای این کشور از افغانستان به تدریج کاسته و سپس قطع شد و آمریکا مجدداً به بهانه برنامه اتمی پاکستان کمکهای خود به این کشور را قطع نمود و تلاشهای پاکستان در جهت برقراری آن تاکنون به نتیجه نرسیده است.

در جریان جنگ دوم خلیج فارس (حمله عراق به کویت) پاکستان سعی کرد از نیروها و تجهیزات نظامی خود بهره‌برداری کامل کرده و مجدداً از این طریق کمکها و حمایتهای کشورهای ثروتمند حوزه خلیج فارس را جلب نماید. از این جهت نیروهایی برای حمایت به کشور عربستان اعزام نمود ولی این کمک نیز با خاتمه جنگ و بحران خلیج فارس رو به افول گذاشت.

ایران می‌تواند از تجارب نظامی پاکستان بهره‌مند شوند و از برخی از تجهیزات نظامی این کشور استفاده به عمل آورد همکاریهای نظامی فعلی میان دو کشور نیز در جهت بهره‌گیری از این تجارب می‌باشد. و به طور خلاصه می‌توان گفت همکاری دو کشور در این زمینه می‌تواند در بخشهای زیر باشد:

۱. استفاده از تجارب نظامی؛

۲. خرید و ساخت تجهیزات نظامی به طور مشترک؛

۳. آموزش پرسنل نظامی؛

۴. مانورهای مشترک نظامی در جهت استقرار امنیت در منطقه؛

۵. همکاریهای مشترک نظامی در چارچوب منطقه‌ای با دیگر کشورها؛

۶. همکاری مشترک نظامی و امنیتی در جهت کنترل مواد مخدر؛

همکاریهای منطقه‌ای

از مشخصه‌های بارز آخرین دهه قرن بیستم در اولویت قرار گرفتن همگرایی منطقه‌ای بر دیگر مسائل در عرصه جهانی است به گونه‌ای که چهره کنونی دنیا در قالب پیمانهای منطقه‌ای، با تکیه بر مشترکات فرهنگی و توسعه اقتصادی اعضا در حال شکل گرفتن است. در جهانی که به سرعت در حال تحول است تلاش برای بقا و پیشرفت، به خصوص برای کشورهای در حال توسعه تنها در سایه همکاریهای گسترده منطقه‌ای میسر خواهد شد. مجاورت جغرافیایی، مشترکات دینی و فرهنگی و نیازهای اقتصادی متقابل و... وجوه مشترک کشورهای را تشکیل می‌دهند که امروز در قالب «اگو» شکل گرفته‌اند و قصد دارند که چهره اقتصادی منطقه را دگرگون سازند. هرچند که شکل‌گیری اگو در ابتدا مبتنی بر هدفهای سیاسی بوده است اما در سایه تحولات اخیر و پیوستن کشورهای آسیای مرکزی و افغانستان به این سازمان اولویت کاری این سازمان متناسب با شرایط جهان متمرکز بر مسائل اقتصادی شده است. «توسعه اقتصادی» هدف اصلی تمام کشورهای عضو را تشکیل می‌دهد.

پاکستان و ایران از این جهت که هر دو اعضای اصلی و مؤسسين سازمان اگو می‌باشند، می‌توانند نقش فعالی در توسعه و پیشرفت این سازمان در جهت تعالی منطقه به عهده بگیرند. از طرف دیگر، همکاریهای میان پاکستان و ایران در سازمان اگو نه تنها در جهت پیشرفت و گسترش روابط دو جانبه می‌باشد بلکه دو کشور می‌توانند در جهت هدفهای منطقه‌ای خود تصمیمات مشترک اتخاذ نموده و از طریق سازمان اگو در جهت اجرای آن اقدامهای لازم را به عمل بیاورند. در این زمینه لازم است که چند نکته در نظر گرفته شود:

۱. محور اصلی تلاش باید بر اساس همکاری باشد و نه رقابت این نکته باید به طور متقابل مورد توجه قرار بگیرد.

۲. تأکید بر همکاری اقتصادی در تمام زمینه‌ها از جمله ایجاد مناطق آزاد تجاری در مرزها می‌تواند زمینه مناسبی نه تنها برای توسعه مبادلات بازرگانی در منطقه باشد بلکه زمینه را برای گسترش روابط در دیگر زمینه‌ها فراهم می‌آورد.

۳. ایجاد و گسترش راههای ارتباطی برای توسعه حمل و نقل که خود به پیشرفت مبادلات بازرگانی و مناسبات دیگر یاری می‌رساند.

۴. حل و فصل منازعات منطقه‌ای از طریق مذاکرات و با تبادل نقطه نظرات به یکدیگر.

۵. تبادل اطلاعات نظامی و امنیتی که زمینه را برای گسترش ثبات و امنیت در منطقه فراهم می‌آورد.

۶. همکاری در جلوگیری از قاچاق مواد مخدر و دیگر کالاها که موجب جلوگیری از توسعه فساد می‌گردد و راه را برای مناسبات آزاد تجاری بهینه و هموار می‌سازد.

۷. تبادل نظرات و دیدگاههای علمی و فنی و آموزشی فرهنگی در همه سطوح که به همگونی توسعه

فرهنگی در منطقه یاری می‌رساند.

موارد دیگر همکاری: مبارزه با موادمخدر

پاکستان هم تولیدکننده تریاک و هم تبدیل‌کننده آن به هروئین می‌باشد و همچنین در امر قاچاق آن گرفتار است. در منطقه جنوب غربی آسیا این کشور تنها تولیدکننده نمی‌باشد و سالیان سال است که کشت موادمخدر در کل منطقه به صورت سنتی صورت می‌گیرد در شرق پاکستان کشور هند و در شمال غربی آن افغانستان نیز دارای کشت موادمخدر می‌باشند. قاچاقچیان موادمخدر بین دو کشور پاکستان و افغانستان تردد دارند. در بعضی از مناطق قاچاقچیان حکومت مخصوص به خود دارند و از تجهیزات نظامی کافی برخوردارند و دولت نمی‌تواند خدشه‌ای به قدرت آنان وارد نماید. در مناطق دورافتاده ایالت سرحد حدود یکصد آزمایشگاه تولید هروئین وجود دارد که مشغول تولید این ماده از تریاکهای حاصله از خشخاشهای کشت شده در افغانستان و پاکستان است.

مسیرهای موادمخدر برای راه‌یابی به بازارهای جهانی به خصوص غرب، به طور سنتی از مرزهای غربی کشور می‌گذرد. بر اساس تحقیق کارشناسان، هروئین، تریاک و حشیش از مناطق زیر کشت و نیز تولید آن به سراسر پاکستان و نهایتاً به کشورهای داخل و خارج به هروئین تبدیل می‌کنند. آنها همچنین «باز» هروئین و مرفین را برای تبدیل به هروئین به ترکیه حمل می‌کنند.

هروئین از آزمایشگاههای متعددی در ایالات سرحد شمال غرب از طریق بلوچستان و افغانستان و از طریق جاده به ایران و اروپا قاچاق می‌شود. این ماده از طریق جاده، راه آهن و مسیرهای هوایی به کراچی اسلام‌آباد و لاهور حمل شده و سپس از طریق هوا و دریا و گهگاه از طریق هند، آفریقا و ترکیه به امریکا و اروپا راه می‌یابد. پس از فروپاشی شوروی و استقلال کشورهای تازه تأسیس آسیای مرکزی مسیر جدیدی برای قاچاق هروئین ایجاد شده است.

وجوه غیرقانونی ناشی از قاچاق موادمخدر بر اقتصاد پاکستان تأثیر نهاده و منجر به ایجاد فساد در سطوح مختلف دستگاه اداری و قضایی کشور شده است. با تلاشهای دولت تا حدودی از راه‌یابی قاچاقچیان موادمخدر به عنوان نماینده به مجلس شورای ملی جلوگیری شده است ولی هنوز افرادی از ایالت‌های بلوچستان و سرحد شمال غرب از این گروهها توانسته‌اند به نمایندگی مجلس برسند.

بنابراین، با توجه به مطالب فوق‌الذکر که نشان‌دهنده نفوذ فوق‌العاده قاچاقچیان موادمخدر در این کشور است ایران می‌تواند با همکاری از طرق مختلف نه تنها تا حدودی به جلوگیری از موادمخدر در این کشور کمک نماید بلکه، از سرایت آن از طرق مختلف به ایران ممانعت به عمل آورد این امر با استفاده از:

۱. کمکهای مالی برای حل این معضل به دولت پاکستان؛
  ۲. کنترل مداوم راههای زمینی، دریایی و هوایی برای جلوگیری از انتقال موادمخدر؛
  ۳. همکاری با مأمورین انتظامی دولت پاکستان؛
  ۴. ترغیب کشورهای دیگر برای کمک به دولت پاکستان برای ریشه‌کنی موادمخدر؛
  ۵. انتقال تجارب در امر مبارزه با موادمخدر؛
- امکان پذیر می‌باشد.

همانطور که در ابتدا اشاره نمودیم در تنظیم روابط خارجی و اهمیت روابط با کشورها توجه به آرمانهای انقلاب و جمهوری اسلامی ایران و رفتار هر کشور در صحنه روابط بین الملل ضروری می باشد. توجه به هر یک از این پارامترها در روابط با پاکستان همانطور که مشاهده شد از جهاتی ضرورت و اهمیت روابط با این کشورها را برای ایران روشن می سازد. پاکستان کشوری از نظر اقتصادی غنی نیست ولی همسایه ایران می باشد و از موقعیت ژئوپلیتیکی در منطقه برخوردار است که ایران نمی تواند در روابط خارجی به آن بی توجه باشد. علاوه بر اینها برخی عوامل دیگر نظیر همکاری در زمینه جلوگیری از قاچاق مواد مخدر برای ایران بسیار ضروری می باشد. گرچه نمی توان از نظر دور داشت که این کشوری به عنوان یکی از اعضای پایه گذار اگو در این پیشرفت و توسعه آن سازمان نقشی مهم می تواند ایفا نماید.

به طور کلی می توان گفت ارزیابی این نکته که از چه جهاتی روابط با پاکستان برای ایران دارای اهمیت و ارزش می باشد در مقاطع مختلف متفاوت است در زمانی اهمیت روابط با این کشور از بعد منطقه ای مطرح می باشد و در مقطعی ارزش روابط از جهت حمایت از مواضع در صحنه جهانی و در دوره ای تحکیم روابط دو جانبه مهم است. در مجموع در روابط پاکستان با جمهوری اسلامی ایران عناصر مثبت و تشویق کننده بر عناصر منفی غالب می باشند و این مسأله از دو جنبه آرمانی و رفتاری (واقع گرایی) مورد تأیید قرار گرفته است.

یادداشتها و منابع:

1. R.K. Ramazani, "Khumayni's Islam in Iran's Foreign Policy", Islam in Cambridge Foreign Policy, Edited by Adeed Dawisha (Cambridge, University Press, 1983), PP.9-23 book 1992-93. Karachi 1992.

2. Rafiqe Akhtar, Pakistan year

۳. رجوع کنید به محمد مسجد جامعی، ... هند و پاکستان، تهران، زمستان ۱۳۶۷.

۴. علیرضا علی آبادی، افغانستان، انتشارات وزارت امور خارجه، تهران.

۵. رجوع کنید به روبرت لانگ، سرزمین و مردم پاکستان، ترجمه داود حاتمی، تهران ۱۳۷۲.

6. Foreign Policy, spring 1992.

۷. برای اطلاع از درگیریهای جاری هند - پاکستان نگاه کنید به:

SIPRI Year Book 1994, Stockholm, International Peace Research Institute, Sweden, 1994.

8. The Military Balance 1994-95 The International Institute for Strategic Studies, London, 1994.

برای اطلاع بیشتر در زمینه پاکستان رجوع کنید به:

پاکستان، وزارت بازرگانی، بررسی مسائل کشورها، تیرماه ۱۳۶۴.

قاسم صافی، سفرنامه پاکستان، تهران، ۱۳۶۶.

100

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be supported by a valid receipt or invoice. This ensures transparency and allows for easy verification of the data.

In the second section, the author outlines the various methods used to collect and analyze the data. This includes both manual and automated techniques. The goal is to ensure that the information gathered is both reliable and comprehensive.

The third section provides a detailed breakdown of the results. It shows that there is a significant correlation between the variables being studied. This finding is supported by statistical analysis and is consistent with previous research in the field.

Finally, the document concludes with a series of recommendations for future research. It suggests that further studies should be conducted to explore the underlying causes of the observed trends. This will help to refine the current model and provide more accurate predictions.